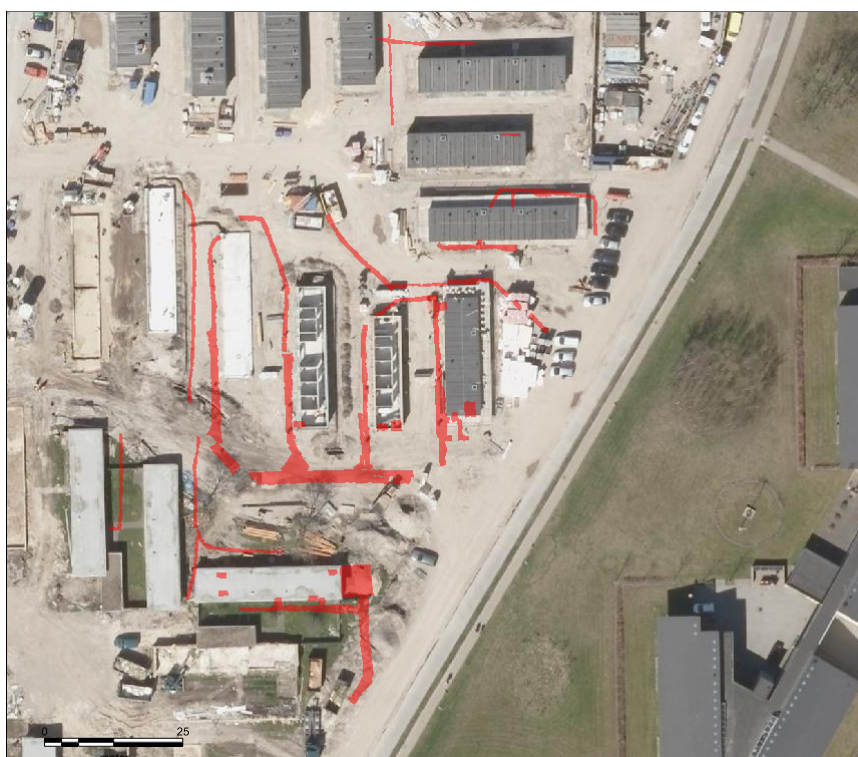

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved byhøjen Nr. Tranders

Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

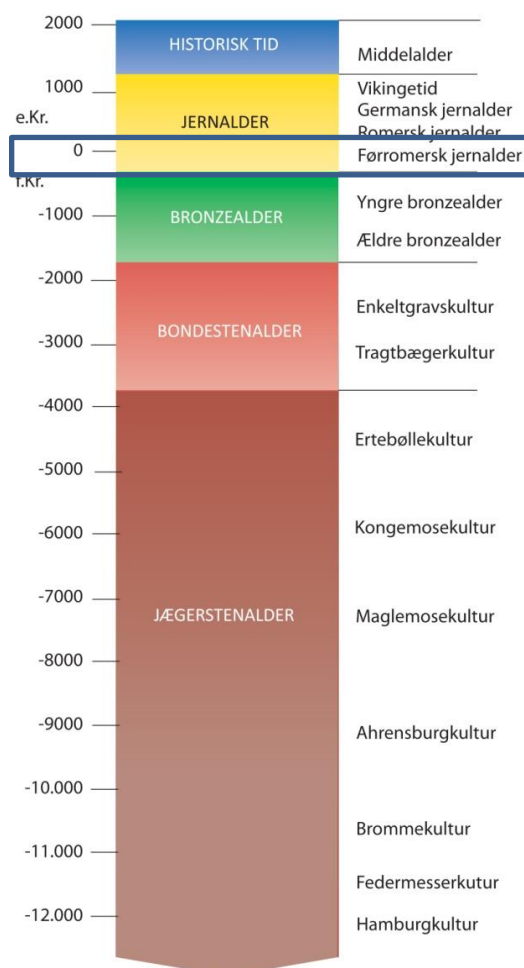
J.nr. ÅHM 6501

Udgravning november 2016 – august 2017.

Rapport udfærdiget af: Niels Haue

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	5
Sammenfatning og perspektivering	9
Hvis du vil vide mere	11
Udgravningsdata.....	12

Indledning

I 2000-01 undersøgte Aalborg Historiske Museum store dele af en boplads fra ældre jernalder (ÅHM 4473). Bopladsen skal med sine op til 180 cm tykke kulturlag betragtes som en byhøj i stil med de klassiske lokaliteter i Thy: Ginnerup, Hurup, Vestervig, Smedegård m.fl. Udgravningen i 2000-01 var foranlediget af opførelsen af plejehjemmet Smedegården og omfattede kun den del af bopladsen, der var placeret øst for Astrupstien. Udgravningen omfattede husgulve, stenlægninger m.v. der var placeret umiddelbart under græstørven. Alle anlæg fremstod uforstyrrede af moderne aktiviteter, hvilket sandsynligvis skal forklares ved, at arealet sidst var dyrket i 1960'erne.

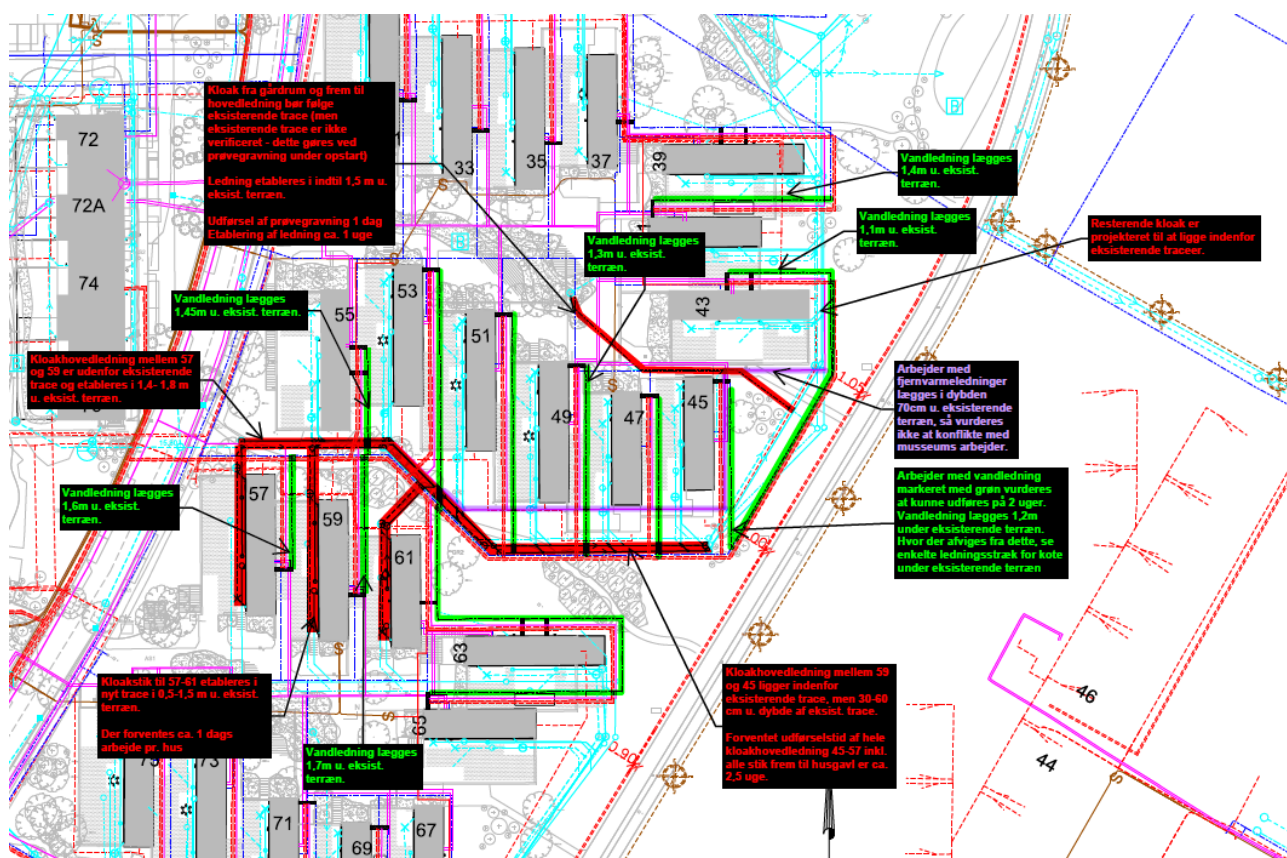

Figur 1 Udgravning af byhøjen Nr. Tranders år 2000. I baggrunden ses Astrupstien samt gårdhusene på Ravnkildevej.

Da bebyggelse i området vest for Astrupstien skulle gennemgå en større renovering anbefalede museet derfor en arkæologisk forundersøgelse, for at afdække omfanget og bevaringsgraden af den del af byhøjen, der er placeret vest for det tidligere undersøgte areal. Forundersøgelsen afslørede massive kulturlag, med kridtgulve, stenlægninger, ildsteder m.v. under et ca. 50 cm tykt, recent opfyldslag. Bløde ledninger anlagt i de øvre 50 cm kunne derfor etableres uden yderligere hensynstagen til arkæologien, mens museet skulle inddrages i de resterende anlægsarbejder.

Undersøgelsens baggrund

De arkæologiske undersøgelser var bestemt af placeringen af de nye rør. Dels skulle den eksisterende spildevandsledning udskiftes og graves dybere, dels skulle kloakeringen udskiftes med et to-strengs system, hvor nye regnvandsledninger skulle udlægges i 80-120 cm dybde. Desuden skulle nye vandledninger graves ned i en tilsvarende dybde. De arkæologiske udgravninger fulgte således entreprenørens graveplan (se detaljeret plan over anlægsarbejdet Figur 2). De fleste grøfter havde en bredde på 80-120 cm, mens vandledningstraceer flere steder blot udgjorde 40 cm. I den centrale del af bebyggelsen blev grøfterne ikke gravet til undergrund, da dybden af de arkæologiske udgravninger var betinget af anlægsarbejdets omfang og dybde. Der er således fortsat bevarede kulturlag under en del af den nye rørledning ved Ravnkildevej.

Figur 2 Plan over rør og ledninger som berører byhøjen.

Lokalområdet i oldtiden

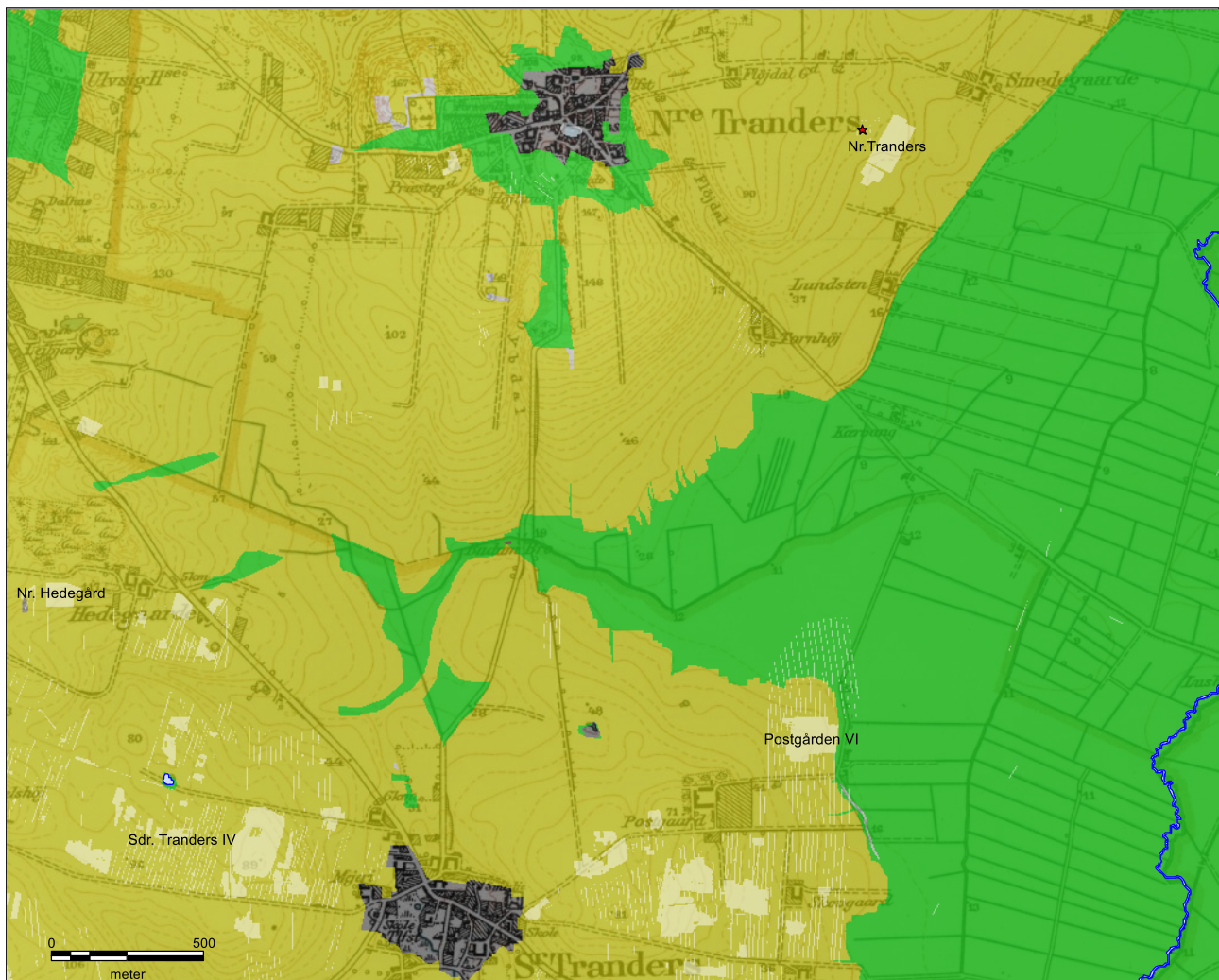
I takt med de omfattende byggemodninger sydøst for Aalborg har museet gennem de sidste 20 år foretaget omfattende arkæologiske undersøgelser på Trandersøen. Denne kridtø var i ældre stenalder omgivet af hav, men i takt med landstigningen og ændringer i havspejlsniveauet blev øen landfast med det øvrige Himmerland for ca. 6.000 år siden. I jernalderen var store dele af det gamle hav omdannet til vidtstrakte engarealer (angivet med grønt på nedenstående kort). Størstedelen af disse arealer blev drænet i 1800 og 1900-tallet og omdannet til agerjord.

Figur 3 I takt med byggemodningen i udkanten af Aalborg er store dele af Trandersøen blevet undersøgt (angivet med hvidt). Udgravningerne ved ÅHM 6501 er angivet med rød stjerne. Baggrundskort: højdereliefkort 2008 samt udbredelsen af vådområder omkring år 1800 (angivet med grønlig farve).

Ved de omfattende arkæologiske undersøgelser er det særligt bebyggelser fra ældre jernalder (500 f.Kr. til 200 e.Kr.), som er dukket op under mulden, og Trandersøen er et af de bedst belyste områder i Danmark, hvor jernalderens kulturlandskab kan studeres i detaljen. Inden for et område på ca. 3 x 3 km har museet undersøgt fire store landsbyer fra denne periode, som foruden Nr. Tranders omfatter Nr. Hedegård, der blev undersøgt 1998 forud for anlæggelsen af Gigantium, Postgården VI der pt. er under udgravning i forbindelse med byggeriet af det universitetssygehus samt Sdr. Tranders IV som vil blive undersøgt i takt med udvidelsen af DaVinci-parken.

Den indbyrdes afstand udgør få hundrede meter og vidner således om et tætbebygget område i ældre jernalder, hvor særligt Nr. Tranders og Postgården VI er placeret på kanten af kridtøen og de datidige vådområder. Bebyggelsen ved Nr. Tranders har således været kystnær, men ikke kystbunden. Det er givetvis de udstrakte engområder øst for byhøjen, der har haft betydning for lokaliseringen af bebyggelsen og muliggjort et stor husdyrhold, der primært har bestået af kvæg, får og hest.

Figur 4 Området mellem Sdr. og Nr. Tranders med angivelse af arkæologiske udgravninger. De fire samtidige jernalderlandsbyer er angivet med navn. Baggrundskortet er de lave målebordsblade fra starten af 1900-tallet, farvelagt ud fra landskabsudnyttelsen på Original 1 kortene fra omkring år 1800. engarealer angivet med grønt og de tørre agrare jorder angivet med gult.

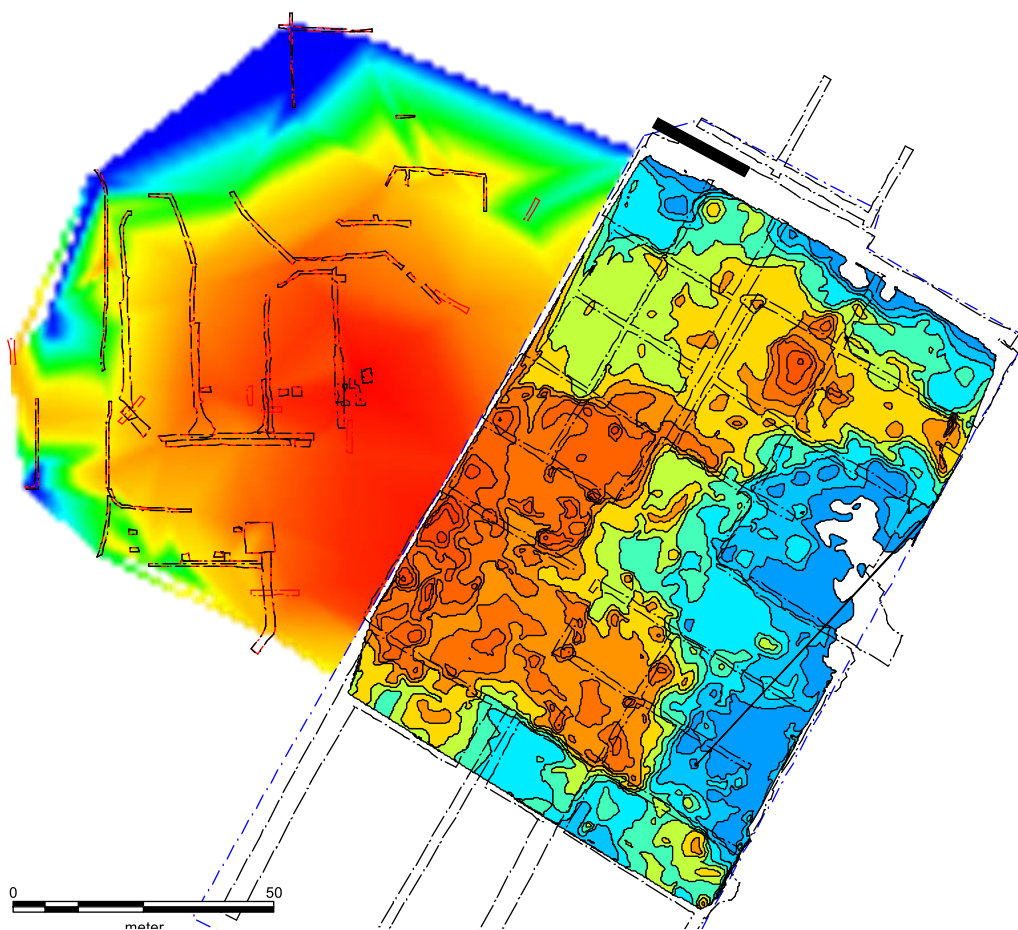
Et særkende ved husene fra ældre jernalder i Aalborg området er anvendelsen af kridt og ikke ler som byggemateriale. Husenes gulve har således bestået af et 5-8 cm tykt lag af kridt (se Figur 6). Tilstedeværelsen af kridt har tillige betydet at knoglematerialet fra slagteaffald er yderst velbevaret og analyser af dette giver et indblik i subsistensøkonomien i ældre jernalder i den østlige del af Limfjorden.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen blev 459 m² undersøgt. I forhold til udgravningen i 2000-01 på 10.000 m² må de nye undersøgelser betegnes som stærkt begrænsede. Dette til trods har de mange smalle grøfter givet væsentlig ny viden om byhøjens udstrækning og datering. Udgravningen afgrænsede Nr. Tranders byhøjen mod N, S og V, hvor kulturlagene findes inden for et 7.600 m² stort område. Med undtagelse af felt 1 bestod undersøgelsen af relativt smalle traceer, hvori kulturlag med kridtgulve, ildsteder, stenlægninger og

stolpehuller kunne erkendes. Kulturlaget kunne ved udgravningen konstateres i et område på 100 x 75 m (størst N-S), men det er muligt at bebyggelsens reelle udstrækning er større, da stolpehuller m.v. vanskeligt kunne erkendes i de smalle traceer uden for kulturlagsområdet.

De nye undersøgelser viser at udgravningen i 2000-01 berørte godt halvdelen af byhøjen, mens de nye undersøgelser har berørt knap halvdelen af den oprindelige jernalderlandsby. Ved den omfattende udgravning i 2000-01 kunne bebyggelsen beskrives ved 7-8 samtidige gårde i den ældre del af førromersk jernalder, mens landsbyen gennem de næste århundreder voksede til 12 samtidige gårde i slutningen af førromersk jernalder. Med udgangspunkt i de nye undersøgelser må det være troligt at estimere landbyens samlede størrelse til ca. 12-15 samtidige gårde i ældre førromersk jernalder og 20-22 samtidige gårde i yngre førromersk jernalder og ældre romersk jernalder.

Figur 5 Terrænmodel af byhøjen ved Nr. Tranders, der illustrerer tykkelsen af kulturlaget (fra 0 til 140 cm). Data for den østlige del er baseret på en langt større datamængde, mens interpolationen på den vestlige del er baseret på kotemål i de smalle udgravningsgrøfter.

Byhøjen ved Nr. Tranders har haft en udstrækning på 1,75 ha og har været bebygget fra den tidlige jernalder og frem til midten af ældre romersk jernalder (ca. 100 e.Kr.). Den 600 år lange stedkontinuitet har medført aflejringer af tykke kulturlag, der stedvist er op til 2 m tykke. De tykkeste lag synes at være placeret ved Astrupstien i området mellem det gamle udgravningsfelt og det nye undersøgelsesområde.

Figur 6 Kridtgulve i den nordlige del af felt 14.

Figur 7 Snit gennem de mange lag i felt 1. Øverst ses et 50-60 cm tykt opfyldslag, som må stamme fra anlægsarbejdet tilbage i 1960'erne. Centralt i profilet ses nedgravningen til en spildevandsledning. Herunder ses kridtgulve fra flere huse, samt tre-fire større, flade sten, der udgør resterne af en bortgravet indgangsbro-lægning til hus A82. Hus 82 er brændt og det røde askelag ses tydeligt i fotoets højre side lige over det mørke oldtidsmuldlag.

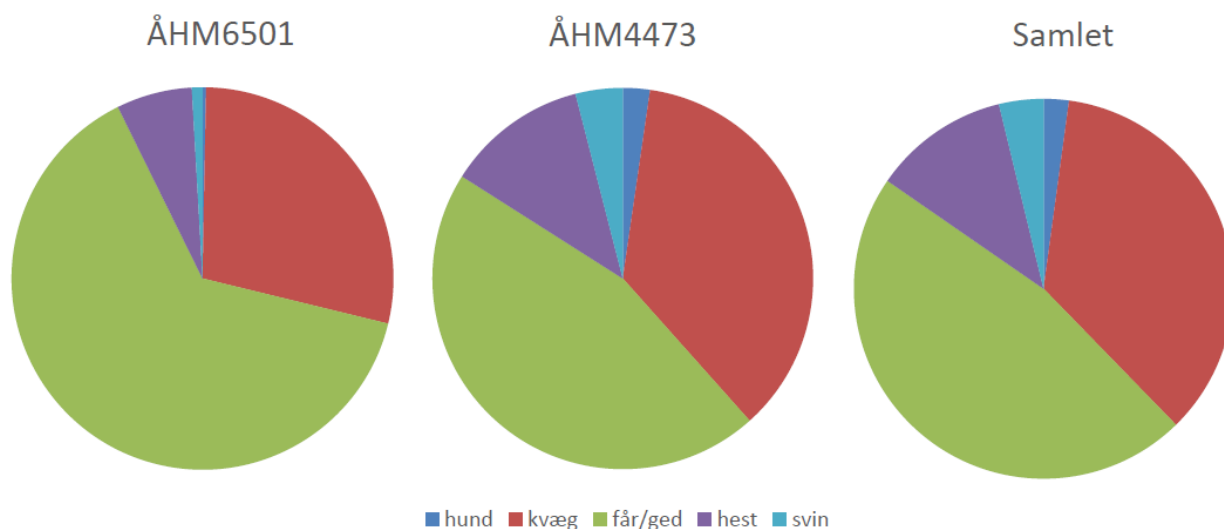

Figur 8 En stensat sivebrønd med stensat kanal. Afrenset i niveau 1 set fra nord. Bemærk den halve mortersten i kanalens nordlige stenrække.

Sammenfatning og perspektivering

Ved udgravningen blev mindst 30 huse erkendt i form af kridtgulve, stenlægninger og/eller ildsteder. Ingen huse blev afdækket i deres fulde udtrækning, og bebyggelsen må antages at være væsentligt større, da kun husenes beboelsesdele (grundet tilstedeværelsen af kridt), kunne erkendes i de smalle traceer. Mindst tre af husene er brandtomter. To stensatte anlæg tolkes som "træk" til en træbygget kælder, der er beliggende uden for undersøgelsesområdet (se Figur 10). Denne tolkning er baseret på ligheden med de stensatte træk på kældrene i den tidligere undersøgte del af byhøjen (se Figur 11).

Et stort zoologisk materiale blev hjemtaget og analyseret ved Moesgård Museum. Dette materiale synes at bekræfte de tidligere undersøgelser ved Nr. Tranders (ÅHM 4473), hvor kvæg, får/ged og hest har udgjort dyreholdet. Det begrænsede antal knogler fra tamsvin skal antageligt relateres til et skovfattigt lokalområde, da svinet oprindeligt blev opdrættet i skove.

Figur 9 Den relative fordeling af knogler fra husdyr fra ÅHM 6501 (N = 330), ÅHM 4473 (N = 4319) og samlet (N=4649).

Jernalderbebyggelsen ved Nr. Tranders er på såvel et nationalt som et internationalt plan af væsentlig betydning for vores opfattelse af datidens samfund. Da bebyggelsen grundlægges i den tidligste jernalder (ca. 500 f.Kr.) er der tale om en af Danmarks første landsbyer, og gennem de kommende århundreder udvikles bebyggelsen til at blive en af landets største landsbyer. Der er således endnu ikke undersøgt landsbyer fra denne periode, der i størrelse og bopladskontinuitet overgår byhøjen ved Nr. Tranders. De nye udgravningsresultater vil blive sammenholdt med de tidligere undersøgelser ved Nr. Tranders og blive inddraget i en kommende publicering af Byhøjen Nr. Tranders.

Figur 10 Snit gennem stensat træk A247 til en formodet træbygget kælder, som er placeret uden for det undersøgte areal.

Figur 11 Til sammenligning ses kælder A182 fra ÅHM 4473.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende bøger.

Jensen, J. 2003: Danmarks Oldtid. Jernalderen. Gyldendal.

Runge, M. 2009: Nørre Hedegård – en nordjysk byhøj fra ældre jernalder. Jysk arkæologisk Selskab. Højbjerg.

Nr. Tranders

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6501
- Fund & Fortidsminder: 120108 sb 91
- Kulturstyrelsen jnr. 15/01692
- Bygherre: Himmerland boligforening
- Undersøgt areal: 459 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Niels Haue
 - Arkæolog Christian Klinge, Pia Lindholt, museumsinspektør Torben Trier Christiansen samt stud. mag. Malene Byø
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

